

Poradenská služba

Jak se žije dyslektikům

Alena Šafrová

Na začátku nového roku si někteří lidé dávají různá předsevzetí, jiní se zamýšlejí nad tím, co udělali dobře a co méně dobře a co udělat pro to, aby se jim v životě lépe dařilo, nebo dokonce nad tím, co udělat pro druhé. To je koneckonců významná součást lidského života. Ve vánočním čase vyjadřujeme svou podporu opuštěným a týraným dětem, lidem se zdravotním postižením. Ti si právem zaslouží naši pozornost a nebude jí nikdy dost. Já jsem si však nemohla nevpomenout na lidi, jejichž trampoty a obtíže nejsou na první pohled patrné, kteří se často setkávají s nepochopením svého okolí a sami nechápou, co se s nimi děje. Mám na mysli osoby se specifickými poruchami učení, o kterých se hodně hovoří jako o dyslekticích a o nichž se díky osvětě ví, že jsou to žáci či studenti se specifickými vzdělávacími potřebami. Více než patnáct let jsem se pokoušela poskytnout podporu těmto dětem a jejich rodičům v pedagogicko-psychologické poradně. Často se stávalo, že přiváděli postupně sourozence, příbuzné či kamarády s obdobnými obtížemi. Zajímavé však je, že se na mne obracejí s dotazy a žádostmi o vedení své závěrečné či diplomové práce studenti pedagogické fakulty, kteří sami trpěli v počátcích školní docházky obtížemi ve čtení, psaní případně mají dosud potíže s gramaticky správným psaním, čitelností písma či studiem cizího jazyka. Je zajímavé, že jde vesměs o cílevědomé, inteligentní mladé lidi, tedy žádné „špatné“ studenty, kteří měli v dětství plnou podporu svých rodičů, ve škole se naučili hledat náhradní řešení a vyvrát na své problémy. Ještě nyní se však rozpomínají na to, jaké napětí a strach ve škole prožívali. Všichni se však snažili v době svého vysokoškolského studia získat co nejvíce poznatků o svém problému, aby mohli prospět žákům s obdobnými obtížemi. Zcela výjimečným příkladem je studentka, která po zdárném ukončení studia se zaměřením na český jazyk a občanskou nauku usoudila, že v žádném případě

nemůže být učitelkou českého jazyka. Rozhodla se pro rozšíření kvalifikace v oboru speciální a sociální pedagogiky a využití svých jazykových znalostí při prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, mezi nimiž jsou i jedinci se specifickými poruchami učení. Její závěrečná práce v rozšiřujícím studiu speciální pedagogiky na téma sociálních a emočních problémů ve vztahu k dyslexii by mohla, podle mého názoru, být kvalitním odrazovým můstkem pro rigorózní práci. Postupně a víceméně náhodně dostávám zprávy o svých úspěšných klientech, kteří absolvovali střední školu, studují na vysoké škole, jsou úspěšní ve svém povolání. Někteří se na mne obracují s žádostí o radu ohledně dalšího studia, řešení studijních problémů nebo mne jen tak navštíví. Je to potěšitelné, ale někdy si vzpomenu na jméno a velmi by mne zajímalo, jak se ten chlapec nebo ta dívka postavili do života. Je pravda, že v současné době je vzdělávání žáků a studentů se specifickými poruchami učení dáno příslušnou legislativou, organizačně je zabezpečena diagnostika i reedukační péče, prosazuje se prevence obtíží včasným vyhledáváním dětí s deficitem dílčích funkcí v předškolním věku. Pomalu se však stále mění postoje lidí (pedagogů i rodičů) k těmto dětem. Přestože vyšla řada odborných publikací (Matějček, Pokorná, Zelinková atd.), veřejnost je informována v rozhlase, televizi, tisku (i v tak zvaných ženských časopisech), mnoho lidí ještě nechápe, že podpora těchto dětí není jen v doučování či nepravidelných záchvatech rodičovské pozornosti či nesmyslné každodenní několikahodinové „přípravě“ na vyučování. Jedinou možnou cestou je systémový přístup k řešení problému – chápat dítě, žáka, studenta ve všech jeho sociálních vztazích s jeho osobnostními zvláštnostmi, jeho emocionalitou, prožíváním neúspěchů i úspěchů (Pokorová, 1997). Záleží na tom, zda se najde v okolí takového člověka někdo, kdo mu poskytne podporu, pomůže mu zažít úspěch, pomůže mu, aby se naučil vyrovnávat se s problémy při učení. Řadu cenných rad v tomto směru poskytuje prof. Zdeněk Matějček. Ryan (1997) upozorňuje mimo jiné na to, že máme „naslouchat pocitům dítěte, úzkost, zlost a deprese jsou častými společníky dyslektiků“. Zdůrazňuje také, „že kromě takových faktorů, jako je inteligence a společenské postavení, jsou ještě další, které mají vliv na to, jaké má dyslektik šance na úspěch:

1. V raném dětství měly tyto děti někoho, kdo je dokázal silně podpořit a povzbudit.
2. Dyslektici, ještě jako malí, našli oblast, kde byli úspěšní.
3. Zdá se, že úspěšní dyslektici se snaží pomoci také druhým.“

Připomíná dokonce, že se mnoho úspěšných dyslektiků vyrovnalo se svou bolestí tím, že se snaží pomáhat druhým.

A nyní jeden příklad dyslektika, který jak se zdá, má šanci stát se dyslektikem úspěšným.

Petrovi je v současné době 23 roků, je studentem vysoké školy. Jeho rodiče i o devět let starší bratr jsou vysokoškolsky vzdělání. Z hlediska rodinné anamnézy lze považovat za významný výskyt leváctví v rodinách obou rodičů, otec je přecvičený levák, matka s projevy nevyhraněné laterality, bratr pravák. U strýce z matčiny strany výukové obtíže snad vyplývají z přecvičeného leváctví (nyní lékař), výukové obtíže jsou u jeho dcery (nyní studentka vysoké školy). Matka měla potíže se psaním.

V osobní anamnéze je možno považovat za významné virové onemocnění matky v počátku 5. měsíce těhotenství. Porod v normě, poporodní komplikace neuvádí. Chlapec neprodělal v raném věku žádné závažné onemocnění, po 3. roce (nástup do mateřské školy) časté angíny, kolem 4. roku nosí mandle (adenotomie), po 5. roce hospitalizován při operaci krčních mandlí (tonzilektomii).

Raný psychomotorický vývoj v normě, chůze ve třinácti měsících, předřecový vývoj v normě, první slova ve čtrnácti měsících.

V předškolním věku nesprávná výslovnost sykavek (interdentální sigmatismus), upraveno v logopedické péči před nástupem školní docházky.

Lehká šilhavost upravena cvičením na očním oddělení.

Do mateřské školy začal chodit ve třech letech, do té doby byl v péči matky. Zpočátku plakával, nechtěl se od matky odloučit. Když si zvykl, chodil do mateřské školy rád. Vždy ale těžce nesl odloučení od rodiny (pobyt u babičky). Rád si hrál se stavebnicemi, byl považován až za velmi hodné dítě. Nerad kreslil, kresby byly neobratné. Lehce si zapamatoval básničky, ptal se na význam slov. Byl méně tělesně obratný, proto ho rodiče přihlásili do dětské gymnastiky. Jak nyní říká, bylo to někdy dost náročné, ale jeho pohybová koordinace se zlepšila. Když se zjistilo, že z něho „gymnasta“ nebude, neměli v oddíle zájem, aby pokračoval.

Do první třídy začal chodit téměř v sedmi letech (narodil se v podzimním měsíci), do školy se těšil. Pamatuje si na laskavou paní učitelku. Před nástupem do školy se o čtení nezajímal, ale velmi rád poslouchal předčítání, rád zpíval. Zpíval ve školním pěveckém kroužku, byl vybrán do přípravné třídy lidové školy umění a začal hrát na violoncello. Pokud hrál podle sluchu, vše bylo dobré. Kamenem úrazu se stalo čtení not. Snažil se pokračovat kvůli hodné paní učitelce, ale před každou hodinou se začalo dostávat bolení břicha, napětí. Ve stejné době začal mít i potíže ve škole. V předčítankovém období vše probíhalo hladce, „čtení“ podle obrázků, vyprávění, počáteční počty, prvouka, byly bez problémů. První potíže se dostavily při cvicích pro psaní. Chlapec se začal ptát, proč mu to nejde a cvičit nechtěl. Při vyvozování písmen nastaly potíže. Nedaly se však zprvu ve škole odhalit. Stránku ve slabikáři uměl po druhém čtení z paměti, občas udělal „chybu

z nepozornosti“ v koncovce. Matka uvedla, že bylo těžké syna přesvědčit, že je zbytečně číst stránku vícekrát, chtěl být paní učitelkou pochválen. Matka se s ním snažila číst jiné texty, to však šlo těžce a chlapec odmítal. Stále mu četla pro poslech. Šokujícím zážitkem pro chlapce bylo čtení neznámého textu, které si učitelka nahrávala. Stejně šokující byl pro matku poslech nahrávky při rodičovském sdružení. Typický průběh snah rodičů o zlepšení pomocí cvičení čtení a psaní, odmítání dítěte včetně úhybných manévrů (jíst, pít, schovat se na záchod, zalézt pod stůl a nechtít ven, ztratit sešit), strachu dítěte, že něco do školy nesplnilo, a zapomínání na uložené úkoly, neobratnost v tělocviku, nevzhledné výrobky v pracovním vyučování vyvrcholil žádostí matky o vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Ve škole však jinak problémy nebyly, chlapec byl hodný, jevil se jako bystrý, a tak otec z počátku považoval za vhodnější vyčkat a chlapci pomáhat. Ve druhé třídě se začaly objevovat i obtíže v matematice, chlapec nechápal slovní příklady. Při psychologickém vyšetření se zjistilo, že chlapcovy rozumové schopnosti jsou nadprůměrné, trpí však dyslektickými, dysgrafickými a dysortografickými obtížemi, byla zjištěna zkřížená lateralita (vedoucí oko levé), nevyhraněná pravorukost. Řešení chlapcových obtíží vyžaduje specializovanou péči, ale vzhledem k úrovni rozumového nadání, motivaci a podpoře rodiny bylo vhodné ponechat ho v běžné třídě. Chlapec nechtěl mimo jiné opustit své spolužáky. A tak pokračovala každodenní rodinná práce s dohledem nad úkoly, trénováním obratnosti rukou (velmi se osvědčila stavebnice LEGO), cvičení analýzy a syntézy (rozstříhané obrázky, puzzle), čtení pro poslech a vyhledávání krátkých zajímavých textů pro cvičení čtení, předčítání vlastivědy a přírodovědy, opravy diktátů. Chlapec byl stále nesamostatný, choval se jako mladší dítě, potřeboval se ujišťovat, že je milován. K tomu ještě rozpory se starším bratrem, který žárlil na pozornost rodičů věnovanou mladšímu, kterého považoval za rozmazlené dítě. O svých starostech chlapec spíše mlčel, rodiče se těžko dovídali, co se přihodilo, když byl smutný. Velký pokrok ve čtení nastal, když chtěl následovat staršího bratra v jeho zájmu o letadla. Začal číst nejprve popisy pod obrázky, potom články v časopisech a instrukce pro stavbu modelů letadel. Začal chodit do modelářského kroužku a také do turistického oddílu vedeného výborným manželským párem, který se nejen dobře vyznal v historii a přírodě, ale hlavně v jednání s dětmi. Tam se chlapec velmi osamostatnil, začal se chovat dospěleji, učil se vytrvalosti a překonávání překážek a také se poprvé setkal s počítačovým zpracováním informací z výzkumných výprav. Čtení se zlepšovalo, začal číst i dobrodružnou literaturu a dokonce rozuměl tomu, co čte. Přetrvávaly potíže se psaním, hlavně s diktáty, na druhém stupni základní školy potom potíže s poučkami a vzorci. Velkým problémem byly

chemické značky a vzorce, o ruském jazyce, zvláště psaní azbuky ani nemluvě. Přesto, že byl často nemocný a potom celá rodina dopisovala sešity, měl až na trojku z českého jazyka dvojku a nějakou tu jedničku. Dokázal se postavit i posměváčkům, ale měl i řadu kamarádů, s nimiž se stýká dodnes.

Dalším problémem byla volba vzdělávací cesty. Chlapec projevil přání být kuchařem. Výchovná poradkyně, psycholog, a rodiče si to též přáli, doporučili střední školu. Jako nejvhodnější se jevilo pokračovat ve všeobecném vzdělání, pokusil se tedy o přijímací zkoušku na gymnázium. Přesto, že se vzhopil k velkému výkonu, napsal diktát na trojku a na školu přijat nebyl. Na odvolání se dostal na střední průmyslovou školu strojní. Dohodl se s otcem, strojním inženýrem, že to bude vynikající. Stroje ho zajímaly, chtěl být jako otec, kterého obdivoval. Otec mu bude také pomáhat, bude-li třeba. S pomocí to nebylo tak jednoduché, protože otec byl velmi pracovně zaneprázdněn a často na cestách, matce byla technika cizí, a tak se student musel se vším potýkat samostatně. Nebyl to jen český jazyk, ale i rýsování, popisy rysů a další problémy, cizí jazyk. Dařila se mu však velmi práce s výpočetní technikou, začal se zdokonalovat ve znalostech o konstrukci počítačů, studoval odbornou literaturu a na domácím stále sestavovaném a přestavovaném počítači získal dovednosti nutné při opravách. Získal řidičský průkaz. Nebyl sice vynikající student, maturitu však složil, dokonce maturitní práci z českého jazyka napsal kvalitní, dosti čitelně a s málo chybami. Maturant i jeho rodiče uvažovali, co dál. Rodiče si byli vědomi, že potřebuje ještě čas pro vyvrání a chtěli mu poskytnout možnost uceleného vzdělání. Petr přišel s informacemi o nástavbovém studiu na soukromé obchodní škole. Program ho zaujal. Byly v něm samozřejmě počítače, psychologie, sociologie, marketing, ale také němčina a angličtina. Ke studiu byl přijat na základě výsledků psychologických zkoušek. V době studia se s podporou kurzů naučil základy němčiny, schopnost komunikovat anglicky podpořil pobyt v zahraničí. Přivydělával si opravami počítačů, prací na výstavišti. Studium a učitelé, režim školy včetně zájezdů do zahraničí a řady kulturních a společenských akcí skutečně přispěly i k jeho osobnostnímu zrání a hlavně velmi podpořily jeho sebehodnocení. Po velmi úspěšné maturitě nastoupil základní vojenskou službu. Před jejím ukončením se však při výcviku zranil. Hodně času potom strávil na ošetrovně a v nemocnici a začal si uvědomovat ještě více existenci lidí, kteří potřebují pomoc, podporu. Často o tom s rodiči i bratrem mluvil a začal uvažovat o svém dalším zaměření, o tom, jak získat potřebné znalosti. Zaujala ho možnost studia speciální pedagogiky v kombinaci s technickou výchovou. V současnosti dobře tento obor studuje, chtěl by se orientovat na výchovu a vzdělávání dětí s poruchami emocí a chování, tedy etopedii. Ve svém volném čase pracuje v ústavu sociální péče

pro tělesně postižené děti a mládež jako vychovatel, čte literaturu faktu, zajímá se o sportovní střelbu, usiluje o zdokonalení v anglickém jazyce. Ze svých „dyslektických“ potíží stále pociťuje určité problémy v psaní, které se projevují zvláště při poklesu pozornosti. Pro lepší čitelnost píše tiskacím písmem nebo na počítači. Při verbálním projevu je spíše stručný. Při písemném i ústním zkoušení trpí trémou, ale po dvou letech studia zaznamenává určité zlepšení.

Ke svým školním problémům se nerad vrací, nerad o nich mluví, nechce si je připomínat přesto, že si nevzpomíná, že by mu snad někdo z jeho učitelů ubližoval nebo ho zesměšňoval. Při studiu však nyní nachází odpovědi na otázky, které kladl rodičům: „Proč to nepřečtu, když chci a proč mě ta ruka neposlouchá, když to chci napsat hezky?“ Je proto možné, že tento budoucí učitel bude mít pochopení pro zvláštnosti svých žáků a bude vědět, jak uspokojit jejich speciální vzdělávací potřeby.

* * *

Jak se tedy u nás žije dyslektikům? Některým slušně, jiným hůř. Záleží na mnoha okolnostech. Samozřejmě hodně i na nich samých. I na jejich okolí, zvláště pak na lidech, kteří je vzdělávají.

Literatura

- POKORNÁ, V. *Teorie, diagnostika a náprava specifických poruch učení*. Praha: Portál, 1997.
- RYAN, M. Dyslexie a sociální a emoční problémy in *Specifické poruchy učení a chování*. Praha: Portál, 1997.